

DOWN+UP DATE is een bijlage van het SDS-magazine Down+Up ten behoeve van werkers in het veld, zoals medici, logopedisten, fysio- en ergotherapeuten, psychologen, pedagogen en maatschappelijk werkers

# DOWN+UP DATE

## Leesvaardigheden van kinderen met Downsyndroom

• Erik de Graaf

Kunnen kinderen met Downsyndroom eigenlijk wel leren lezen? Nog niet eens zo lang geleden gold het als een welhaast absolute onmogelijkheid. 'Ze' zullen nooit leren lezen', heette het toen. Hele generaties zijn vanuit die visie groot geworden. In nummer 22 van dit blad (zomer 1993) schreef Greet Koolhaas over het onderwijs dat haar toen 32-jarige dochter had gehad. Ik citeer: 'Daarna kwam Laura op de ZMLK-school. Daar was het devies: "Deze kinderen hoeven niets te leren, als ze maar gelukkig zijn". Waarmee ze dan wel gelukkig zouden moeten zijn, kwam echter niet ter sprake. Ondanks het negatieve advies van de inspecteur heb ik toen mijn dochter maar twee dagen per week thuisgehouden om haar zelf lezen, schrijven, een beetje rekenen, haken en breien te leren. Dat lukte, ook al heb ik geen enkele onderwijsbevoegdheid. Van diezelfde inspecteur is ook de uitspraak: "Deze kinderen hoeven niets te leren. Als ik in een klas kom en de juffrouw geeft les, dan zeg ik: "Juffrouw u doet het verkeerd! Deze kinderen hoeven niets te leren"' [1].

VANAF HET EIND van de jaren zestig van de twintigste eeuw kwam de situatie echter volop in beweging, aanvankelijk met name buiten Nederland. Daarbij ging het om het gebruik van nieuwe, innovatieve methoden, maar misschien nog wel meer om het 'doen' als zodanig, vanuit een positieve visie over de te bereiken resultaten [Rhodes, 1969, in 2]. Tegen het einde van de jaren tachtig van de twintigste eeuw kwam er ook in Nederland het een en ander op gang. Dat was ook wel nodig. Volgens een inventarisatie van de Vakgroep Orthopedagogiek van de RU Leiden van nog maar iets meer dan tien jaar geleden, kwam in de regio Groot-Rotterdam niet veel meer dan de helft van de kinderen met Downsyndroom in de loop van hun jaren op de school voor ZML, of soms elders, tot de leeftijd van achttien jaar met enigerlei vorm van leesonderwijs in aanraking. Het uiteindelijk bereikte niveau was daarbij gewoonlijk niet erg hoog [3]. Daarbij stond het ZML-onderwijs toen minder nog dan nu open voor alle kinderen met Downsyndroom. Zeker in die tijd bleef menig een achter in de 'restgroepen' op de speciale kinderdagverblijven voor kinderen

met een verstandelijke belemmering en gingen derhalve nooit naar school. Waarschijnlijk gaven de 1986 opgerichte Vereniging voor een geïntegreerde opvoeding van kinderen met het syndroom van Down (VIM) en de 1988 opgerichte Stichting Down's Syndroom (SDS), onafhankelijk van elkaar, een belangrijke (mede) aanzet voor meer leesonderwijs aan kinderen met Downsyndroom in Nederland. Bij de VIM gebeurde dat met name door een effectieve promotie van de strikt analytische methode 'Lezen moet je doen'. Analytisch wil zeggen: eerst de letters en dan pas de woorden. Bij de SDS daarentegen lag van meet af aan de nadruk op een precies tegenovergestelde aanpak: globaal, dus eerst hele woorden om meteen al iets te kunnen en later pas, ter verfijning, de afzonderlijke letters. Verder betoonde de SDS zich daarbij in navolging van de ontwikkelingen in het buitenland een groot voorstander van het al op zeer jonge leeftijd leren lezen, terwijl de VIM juist zeer beslist geen voorstander was van early intervention [o. a. in 4]. In de loop van de jaren werd de methode 'Lezen moet je doen' omarmd door het ZML-onderwijs, met name

*Wanneer wordt geprobeerd algemeen geldende conclusies te trekken over kinderen en/of volwassenen met Downsyndroom (of een andere te onderzoeken conditie) moet altijd worden bedacht dat hun eigenschappen eigenlijk alleen maar goed en zonder vertekening kunnen worden bestudeerd binnen homogene geboortecohorten. Bestudering van groepen waarop, al dan niet bewust, enigerlei vorm van selectie is toegepast, bijvoorbeeld op basis van het milieu van de ouders, het geslacht, de dagvoorziening, etc., is daarvoor veel minder geschikt. Wanneer geen gebruik gemaakt kan worden van (a-select getrokken steekproeven uit) geboortecohorten kan vergelijking van goed 'gematchte' groepen natuurlijk ook veel inzicht bieden.*

vanuit het Seminarium voor Orthopedagogiek, het opleidingscentrum voor het speciaal onderwijs en langs die weg ook door de 'steunpuntscholen'. Hoe dan ook, anno 2001, staat dat leren lezen als zodanig naar buiten toe eigenlijk nauwelijks meer ter discussie. In veel bijdragen in dit blad over onderwijsaspecten lijkt het bijna een vanzelfsprekendheid. Het gaat hooguit over welke methode het beste is. Sprekers vanuit scholen voor ZML benadrukken in de media dat ze al zoveel jaren leesonderwijs aan hun leerlingen geven. Maar wat zijn nu de feitelijke resultaten van al die aandacht voor lezen? Zijn er 'harde feiten' te geven over de leesvaardigheden van mensen met Downsyndroom? Hoe groot is het percentage dat ook nu nog niet tot lezen komt? Hoe goed leren de anderen lezen? Wat is de beste methode? In deze bijdrage willen we proberen zo goed en zo kwaad als dat gaat antwoord te geven op die vragen. Afgesloten wordt met een uitermate belangrijk advies voor ouders van kinderen met Downsyndroom.

## Speciaal onderwijs

### *Het eerste Hampshire-onderzoek*

In 1987 rapporteerden Buckley en Sacks over tieners met Downsyndroom [5]. In de jaren daarvoor hadden ze vele gezinnen met een tiener met Downsyndroom bezocht en daarbij de ouders geïnterviewd aan de hand van een uitgebreide vragenlijst. Meestal waren de betreffende tieners zelf bij de gesprekken aanwezig. Ze werden geboren tussen 1966 en 1973 en waren op het moment van het interview tussen de 11 en de 17 jaar oud.

Ze werden opgespoord door met behulp van het ministerie van onderwijs alle scholen voor speciaal onderwijs in het betreffende Engelse graafschap (Hampshire) aan te schrijven. Bovendien werden de adressen van schoolverlaters nagekomen. Zo kwamen de onderzoekers 108 tieners op het spoor. Van de aangeschreven gezinnen verklaarden er 90 (83 procent) zich bereid om geïnterviewd te worden. Uiteindelijk deden er 40 meisjes en 50 jongens mee, waarvan 94 procent het Engelse equivalent van ZML- en de rest MLK-onderwijs volgde. Omdat in de Nederlandse situatie ook op dit moment nog steeds niet te verwaarlozen aantallen kinderen met Downsyndroom helemaal nooit in het onderwijscircuit terecht komen, zouden die door middel van het aanschrijven van alle speciale scholen nooit worden gevonden. Omdat al vanaf de jaren zeventig in Engeland alle kinderen onderwijs krijgen, bestaat er echter nog slechts een heel kleine mogelijkheid dat het Hampshire-onderzoek om die reden een te rooskleurig beeld heeft geschetst van de situatie.

Vanaf vijf jaar hebben alle kinderen in het betreffende onderzoek enigerlei vorm van onderwijs genoten, maar de meerderheid was daarop (in die tijd) niet of nauwelijks voorbereid (in hun prille jeugd was er immers nog niet zoiets als early intervention) en had geen of maar heel weinig therapie ondergaan. De meeste gezinnen hadden gewoon niet of nauwelijks hulp en begeleiding gehad in de eerste jaren. De auteurs benadrukten dat ze ervan overtuigd waren dat zeker niet alle betrokkenen het uiterste van hun mogelijkheden hadden bereikt.

Veel ouders vertelden de onderzoekers dat de informatie die ze ooit van de beroepskrachten hadden gekregen over de mogelijke ontwikkeling van hun kind onvoldoende, onnauwkeurig of onnodig pessimistisch was ge-

weest. Voor verdere details verwijzen we naar de originele publicatie [5] en de samenvatting daarvan in de Update van nummer 22 van Down+Up [6].

Weliswaar vonden Buckley en Sacks een paar tieners in hun groep die op een echt bruikbaar niveau konden lezen. Zij waren in staat om boodschappen en korte briefjes te schrijven en eenvoudige sommetjes te maken. De meeste jongeren hadden echter in alle genoemde gebieden onvoldoende vaardigheid bereikt om voor hen van veel praktisch nut te zijn.

Vijftien van de jongeren (16 procent van het totale cohort) kon goed genoeg lezen om zelf een boek met een verhaal of de krant te kunnen lezen. Zij lasen eenvoudige kinderromans en dito boeken over de natuur en over sport. Veel ouders stelden dat lezen op school niet onderwezen werd. Het bleek helaas niet mogelijk de nietlezers te verdelen in een subgroep die er wel les in had gehad, maar het niet had opgepakt, en een andere subgroep die nooit de kans gehad had om het te leren.

De leesprestaties bleken in dezelfde mate af te hangen van gezinsfactoren als bij gewone kinderen. De tieners waarvan de ouders waarschijnlijk meer tijd konden vrijmaken (de enige en de jongste kinderen) lasen beter.

**Tabel 1**

**Alle kinderen met Downsyndroom in het eerste Hampshire-cohort (11 t/m 17 jaar)**

leesniveau van de leerlingen	onder de 14 jaar		boven de 14 jaar	
	aantal (percentages)		aantal (percentages)	
	meisjes	jongens	meisjes	jongens
totaal aantal	18 (—)	28 (—)	22 (—)	22 (—)
lezen niet <sup>a)</sup>	(22)	(36)	(18)	(27)
kan zinnen lezen	(72)	(50)	(63)	(63)
kan 'sociale begrippen' lezen	(61)	(50)	(60)	(59)
kan boekjes lezen	(55)	(32)	(59)	(49)
leest voor het plezier	(39)	(29)	(34)	(27)
leest eenvoudige boodschappen	(28)	(22)	(31)	(31)
leest de krant	(28)	(10)	(18)	(13)

<sup>a)</sup> Het gegeven dat de eerste en de tweede regel samen niet tot 100 procent optellen wordt veroorzaakt door het feit dat vanaf de tweede regel omlaag alleen de resultaten zijn opgenomen van degene die zelfstandig ('zonder hulp') lasen alsmede door afrondingsfouten bij het omrekenen van de oorspronkelijke gegevens.

Het is dubieus hoe de resultaten in de bovenstaande tabel 'vertaald' zouden moeten worden naar Nederlandse AVI-niveaus. Waar zit AVI-2? 'Kan boekjes lezen?' Of: 'Leest eenvoudige boodschappen?' Hoe dan ook, ook in

het laatste geval en uitgaand van dat AVI-2-criterium, leest toch tegen de 30 procent.

In ieder geval geeft dit onderzoek het best beschikbare beeld van wat niet speciaal voorbereide en niet intensief begeleide leerlingen met Downsyndroom in een speciaal onderwijsomgeving kunnen bereiken. Daarvoor spreekt bovendien het feit dat dezelfde Buckley bij een gelijksoortige exercitie in 1999 volkomen vergelijkbare resultaten vond. In [7] stelt zij letterlijk: 'De kinderen die in 1999 op speciale scholen zaten, zijn ten opzichte van de tieners van 1986 alleen maar significant vooruit gegaan bij schrijven en rekenen en dus niet bij lezen.' Maar ook de resultaten van de Van Lieflandschool voor ZML in Groningen, zoals die in het volgende artikel in deze Update worden gepresenteerd, sluiten hier goed bij aan.

### Het onderzoek in Oregon

In [8] wordt gerefereerd aan een onderzoek van Fredericks in de staat Oregon (VS). Om daarover meer aan de weet te komen spoorden we de spreker, emeritus hoogleraar aan het Western Oregon State College, per e-mail op. Het bleek te gaan om een steekproef van tien kinderen met Downsyndroom die a-select getrokken

was uit verschillende vormen van onderwijs, zoals die aan het einde van het voorlaatste decennium van de twintigste eeuw gebruikelijk waren in de Verenigde Staten.

Het is wederom moeilijk een water-

dichte 'vertaling' te geven, nu van 'grade-level' naar AVI-niveau. Fredericks concludeerde in de oorspronkelijke publicatie van het bewuste onderzoek [9] dat volgens hem de meeste kinderen met Downsyndroom kunnen leren lezen en velen zelfs op het niveau van een leerling aan het eind van groep 5 (third-grade level). De beste leesvaardigheid die men in de betreffende staat tegenkwam was een leesniveau dat in de VS wordt aangeduid met 'grade 7.5'. Maar dat werd wel als ongebruikelijk gezien [8].

Om de zo verkregen gegevens te valideren had hij destijds ook nog navraag gedaan bij alle schooldistricten binnen de staat Oregon. Met name had men daarbij aan de leerkrachten van de speciale klassen gevraagd aan te geven op welk niveau hun leerlingen met Downsyndroom lezen en rekenden. Daarbij werd een respons van 85 procent verkregen. Volgens Fredericks bleken de meeste leerlingen met Downsyndroom op 'grade 2 of 3' te lezen [10]. Voor de Nederlandse situatie komt daarmee een leesniveau van groep 4 of 5 overeen.

In zijn oorspronkelijke publicatie [9] besteedde Fredericks ook nog de nodige aandacht aan de vraag hoe lang kinderen met Downsyndroom aan een doorsnee leescurriculum mee moeten doen. Volgens hem moeten ze in de lagere leerjaren blijven meelesen, zo lang ze vooruit blijven gaan. (Dat laatste wordt daarbij gedefinieerd als een winst van tenminste drie maanden 'reading age' per kalenderjaar op een formele test.)

Wanneer de leerling niet meer vooruit gaat, zou moeten worden overwogen het kind mee te laten doen met een leesprogramma waarbij de nadruk veel meer ligt op 'functioneel lezen' (bijvoorbeeld het lezen van menu's in restaurants, aanwijzingen in een supermarkt, instructies van video-spelletjes). Leerlingen die gemotiveerd zijn om wat te leren zullen al gauw woorden herkennen die duidelijke praktische betekenis voor hen hebben.

Wanneer ook dat functionele lezen problemen oplevert, zou men over moeten gaan op het aanleren van basale begrippen, zoals 'heren'/'dames', terwijl programma's zouden moeten worden ontwikkeld om de leerling in kwestie met succes te laten meedoen met activiteiten binnen de eigen gemeenschap, waarbij ze hun beperkte leesvaardigheden toch kunnen toepassen.

**Tabel 2**  
Leesvaardigheden van leerlingen in het Oregon-project [9]

Kind	kalenderleeftijd (jaar)	'grade'	Type onderwijs
1	6	0	DDC <sup>a)</sup>
2	7	0	DDC
3	7	1,2	DDC
4	8	2,2	RR <sup>b)</sup>
5	9	2,0	SCMH <sup>c)</sup>
6	10	0	DDC
7	10	2,8	SCMH
8	11	3,2	RR
9	12	2,8	DDC
10	13	3,8	DDC

a) DDC = 'self-contained developmental disabilities classroom'. Hiermee wordt bedoeld een aparte 'speciale klas' binnen een reguliere school voor kinderen met een ontwikkelingsachterstand van welke oorzaak dan ook.

b) RR = 'resource room'. Hiermee wordt bedoeld onderwijs buiten de klas van een remedial teacher, alleen of met een klein groepje.

c) SCMH = 'Self-contained classroom for children with mental handicaps (including children with less severe disabilities)'. Hiermee wordt bedoeld een aparte 'speciale klas' binnen een reguliere school, uitsluitend voor kinderen met een verstandelijke belemmering.

### Integratiever

Ook al gaat het hier maar om een getalsmatig zeer beperkt onderzoek, toch kunnen we ons moeilijk aan het idee onttrekken dat het onderwijs in Oregon een veel hoger percentage lezers heeft opgeleverd dan het speciaal onderwijs in Hampshire en in Groningen. Daarbij vatten we dat laatste, omdat op dit moment nog niet meer scholen voor ZML hun resultaten hebben gepubliceerd, maar op als een pars pro toto voor het hele Nederlandse ZML-onderwijs.

Over de resultaten in Oregon kan worden opgemerkt, dat het Amerikaanse speciaal onderwijs in de tijd van het onderzoek toch al heel veel integratiever was dan de praktijk in aparte gebouwen, op andere locaties, in Hampshire en in Nederland nu. Dat alleen al kan grote gevolgen hebben gehad voor de attitudes van de betrokken leerkrachten. Bovendien brachten de betrokken leerlingen in de onderhavige onderwijsmodellen op zijn minst een aanzienlijk deel van hun tijd door in reguliere klassen.

Last but not least liep vanuit de University of Oregon al in het midden van de jaren zeventig van de twintigste eeuw een intensief early intervention-programma, onder leiding van Marci Hanson, hoogleraar aldaar, en naast Val Dimitriev en Moira Pieterse (zie hierna) één van de drie 'grand old ladies' van early intervention voor kinderen met Downsyndroom. De hier geciteerde Fredericks was een naaste

collega van Hanson. Het is derhalve verleidelijk om te denken dat in de resultaten van Fredericks wel degelijk al de nodige early intervention-effecten beginnen door te klinken. Hoe anders zouden de veel betere resultaten uit Oregon verklaard moeten worden? In zijn recente reactie <sup>[10]</sup> vermeldt Fredericks verder nog dat hij na zijn emeritaat geen toegang meer heeft tot de oorspronkelijke gegevens, maar dat hij zich sindsdien met name bezighoudt met volwassenen met een verstandelijke belemmering. Vanuit die ervaring kan hij ons verzekeren dat er niet één persoon met Downsyndroom binnen zijn 'community' is die niet kan lezen. Hij kan dat niet zo maar in niveaus uitdrukken, maar wijst er wel op dat de betrokkenen binnen die gemeenschap functioneren met leesvaardigheden op een zeer behoorlijk niveau. Overigens kan met name voor wat betreft het op latere leeftijd nog leren lezen over ons eigen land nog worden gemeld dat de SDS verschillende ervaringen gehoord heeft met betrekking tot ex-leerlingen van een VSO-ZML die na het doorlopen daarvan met helemaal geen of (te) weinig leesonderwijs later alsnog leerden lezen. De auteur heeft enkele jaren geleden nog een voorbeeld in die zin in zijn eigen directe omgeving meegemaakt. Daarnaast heeft de SDS ervaringen gehoord van 'tweede kans onderwijs' (TKO) op grote instituten, waarbij ook bewoners met Downsyndroom na het volledig doorlopen van een school voor speciaal onderwijs alsnog leerden le-



Moira Pieterse (rechts) bij Astrid Joosten

zen [11]. De beide laatste aspecten geven wel heel sterk het gevoel dat bij de betrokkenen in hun schooltijd – om welke reden dan ook – bepaald niet ‘alles eruit gehaald is wat erin zat’.

### Regulier onderwijs

Aanvankelijk geheel los van het type onderwijs vonden er buiten Nederland vanaf het begin van de jaren zeventig met name in de Verenigde Staten en Australië en wat later ook in Engeland belangwekkende nieuwe ontwikkelingen plaats op het gebied van het leren lezen van kinderen met Downsyndroom. Uiteindelijk zouden ze echter vooral parallel lopen met, c.q. bijdragen aan de opkomst van de integratiebeweging in het reguliere onderwijs.

### Macquarie University

De eerste publicatie die we hier willen noemen betreft het veel geciteerde onderzoek van de Macquarie-universiteit in Sydney, Australië, uitgevoerd door Moira Pieterse en Yola Center (1984) <sup>[12]</sup>. Het is ook in diverse vroege publicaties van de SDS genoemd, o.a. in <sup>[13]</sup>. Het betreft de integratie van acht kinderen met Downsyndroom in reguliere klassen in hun directe woonomgeving met behulp van één of meer rondtrekkende ‘itinerant teachers’.

Dat is dus een model waarbij een ambulante onderwijzer met gespecialiseerde kennis de betreffende kinderen, hun ouders, onderwijzers en schoolleiding (het bevoegd gezag) bijstond. Tevoren hadden de betreffende kinderen drie tot vijf jaar deelgenomen aan het Down’s Syndrome Program van Macquarie University, op basis van hetzelfde programma dat later door de SDS als ‘Kleine Stapjes’ zou wor-

den vertaald, bewerkt en uitgegeven. De hoofddoelstelling van dat programma is kinderen voor te bereiden op regulier basisonderwijs. Een cruciaal punt daarbij is het zeer vroegtijdig leren lezen volgens een globaal methode, in eerste instantie niet eens zozeer alleen om dat lezen zelf, maar vooral ook voor de verbetering van de taal-/ spraakontwikkeling.

Op 10 mei 1988 zei Moira Pieterse daarover in het programma van Jongbloed en Joosten op de televisie letterlijk (in het Nederlands!): *‘Bijvoorbeeld in die onderzoek bij mij op de universiteit in Sydney heb ik 21 kinderen met Downsyndroom en by the time they’re vijf jaar oud kunnen ze allemaal lezen bijvoorbeeld. Nou dat is iets buitengewoons natuurlijk voor gewone kinderen, maar vooral bij kinderen met handicaps. Maar je kan dan wel zien dat die kinderen veel meer kunnen als wat verder verwacht wordt.’* [14]

De kinderen uit het bedoelde onderzoek hadden verder ook een jaar lang gedurende één à twee dagen per week een reguliere kleuterschool bezocht

(ongeveer overeenkomend met onze groepen 1 en 2), dus een twee-sporen integratie-model, een vorm van symbiose, meegemaakt. Het bleek dat de groep kinderen met Downsyndroom zich, althans gemiddeld gesproken, kon handhaven binnen de normale spreiding van de leesprestaties van hun reguliere klassen.

In het kader van het onderwerp waar het hier met name over gaat wil dat zeggen, dat de desbetreffende kinderen met Downsyndroom op het punt van lezen zeker geen hekkensluiters waren. (Op het gebied van rekenen waren ze dat overigens wel.)

[zie tabel 3]

Een ‘gemiddeld kind’ heeft daarbij een ‘reading age’ die correspondeert met zijn / haar kalenderleeftijd. Wat verder meteen opvalt zijn de voortreffelijke leesprestaties van kinderen met een IQ waarvan menigeen in Nederland – zeker in die dagen – vrijwel zeker geweten zou hebben dat ‘lezen er niet in zit’. Dat geeft meteen al duidelijk aan dat een IQ een volstrekt ongeschikt criterium is voor het beoordelen van de (potentiële) leesvaardigheid van kinderen met Downsyndroom.

Met het oog op de tekst in het kader bij het begin van dit stuk over de representativiteit van de betreffende onderzoeksgroep voor Downsyndroom in het algemeen moet hier eerst worden gesteld dat het volgens de auteurs ging om een van te voren niet bewust geselecteerde groep kinderen. Toch zijn daar wel een paar kanttekeningen bij te maken. In de eerste plaats heeft Moira Pieterse hier in Nederland persoonlijk bij herhaling uitgelegd dat zij 21 kindplaatsen had in haar Down’s Syndrome Program op de Macquarie-universiteit. Zij hield daarbij principieel geen wachtlijsten aan. Wanneer er een

**Tabel 3**  
Leesvaardigheden in het onderzoek van de Macquarie universiteit <sup>[7]</sup>

Kind met Downsyndroom	kalenderleeftijd	
jaar : maanden	Stanford-Binet IQ	Schonell ‘Reading Age’ <sup>a)</sup>
A 9 : 3	48	7,2
B 8 : 8	50	7,2
C 8 : 6	66	9,4
D 8 : 0	64	6,1
E 7 : 7	50	7,0
F 7 : 3	64	6,1
G 7 : 3	64	6,4
H 7 : 0	67	6,0

a) Schonell Graded Word Reading Test

kind afviel - om welke reden dan ook - was zijn/haar plaats voor de eerstvolgende waarvan een ouder belde. Naar de mening van de auteur van deze bijdrage is een zekere selectie in de richting van meer assertieve ouders daarvan het onvermijdelijke gevolg. Een tweede vorm van selectie is denkbaar als gevolg van de locatie van de universiteit in een bepaalde wijk van Sydney. Van hieruit moeilijk na te gaan zou die invloed kunnen hebben gehad op de eigenschappen van de ouders van de kinderen en via hen op de kinderen zelf.

De bovenstaande relativering neemt echter niet weg dat hier overduidelijk is aangetoond, dat - mits heel vroeg begonnen en met een voldoende intensieve begeleiding met een programma dat bewezen heeft te werken - voorzichtig gezegd een aanzienlijk percentage kinderen met Downsyndroom al op jonge leeftijd kan leren lezen en dat dat zeer in het voordeel werkt van hun integratie in het reguliere onderwijs.

Overigens is de beschrijving van het hier bedoelde onderzoek in het in opdracht van het Ministerie van (toen nog) WVC geschreven 'actieplan' [13] mogelijk de eerste vermelding van het verschijnsel 'ambulante begeleiding' ten behoeve van kinderen met Downsyndroom op reguliere basisscholen in de richting van de Nederlandse overheid.

#### *Het tweede Hampshire-onderzoek*

Van 1980 - 1983 deed Buckley in Engeland onderzoek naar de mogelijkheden op het gebied van schoolse vaardigheden van jonge kinderen met Downsyndroom. Ook zij was naar aanleiding van ervaringen van ouders en beschrijvingen in de literatuur (o. a. van Pieterse) geïnteresseerd geraakt in het toen nog relatief nieuwe vroegtijdig leren lezen van kinderen met Downsyndroom om beter te leren praten, met behulp van een globaal-methode.

Ze wilde echter representatieve resultaten. Daarom schreven zij en haar collega's de ouders aan van alle thuiswonende kinderen met Downsyndroom van twee tot vier jaar in twee aan elkaar grenzende Engelse 'health districts'. Alle veertien zo benaderde families bleken bereid om mee te doen. (Eén kind woonde niet meer thuis en kon derhalve niet meedoen aan het onderzoek.)

Ieder kind werd één- of tweewekelijks thuis bezocht. Daarbij werd de ouders

uitgelegd en voorgedaan hoe zijzelf hun kinderen stapje voor stapje konden leren lezen volgens een in geringe mate aangepaste vorm van dezelfde globaal-methode, die ook onderdeel is van Kleine Stapjes. Zo kreeg de universiteit van Portsmouth, in navolging van de University of Washington in Seattle, VS (Dmitriev), de University of Oregon in Portland (Hanson), beiden in de Verenigde Staten, en Macquarie University in Sydney, Australië (Pieterse) ook een 'centrumfunctie' op het gebied van het leesonderwijs aan kinderen met Downsyndroom.

In de loop van de tijd ontwikkelden verschillende van de jonge kinderen in het bedoelde onderzoek van Buckley ook weer al heel vroeg aanzienlijke vaardigheden op het gebied van het aanvankelijk lezen. De (interim-)resultaten van het project staan in de onderstaande tabel [15].

**Tabel 4**  
Leesvaardigheden in het tweede Hampshire-onderzoek [15]

Kind kalenderleeftijd	jaar : maanden	Griffiths' IQ <sup>a)</sup>	Leesprestaties in augustus 1983
A	5 : 4	93,9	700 woorden, eenvoudige boekjes
B	7 : 0	66,2	70 woorden, zinnen, begint met boekjes
C	5 : 6	81,9	50 woorden
D	5 : 10	53,4	8 woorden
E	6 : 2	58,7	4 woorden
F	5 : 2	74,6	'matcht' 4 woorden
G	5 : 6	65,1	'matcht' 4 woorden
H	5 : 6	57,2	'matcht' 3 woorden
I	5 : 3	72,1	'matcht' 3 woorden
J	5 : 1	50,9	'matcht', kiest en benoemt plaatjes
K	5 : 11	37,8 <sup>b)</sup>	-
L	5 : 5	61,2 <sup>c)</sup>	-
M	5 : 7	76,7 <sup>c)</sup>	-
N	5 : 8	63,6 <sup>c)</sup>	-

a) 'developmental quotient' in 1981 volgens de Griffiths' Scales on Mental Development

b) dit kind was nog niet begonnen met het leesprogramma

c) dit kind is niet meegenomen in de gegevens van het leesprogramma

Een eerste belangrijke conclusie van het onderzoek was dat ook hier 'leesvaardigheid' weer niet voorspeld kan worden op basis van kalenderleeftijd of ontwikkelingsquotient en zelfs niet het stadium van de taal-/spraakontwikkeling. Een tweede, niet minder belangrijke conclusie was toen al dat er kinderen met Downsyndroom bestaan die in staat zijn al vanaf een jaar of drie te leren lezen. Pakweg de helft van de onderzoeksgroep boekte goede vooruitgang met een jaar of vijf.

Vanwege het innovatieve karakter van het onderzoek en de als gevolg daar-

van niet optimale aanpak in de gezinnen werd de verwachting uitgesproken dat het hier ook nog ging om een onderschatting van de mogelijkheden.

#### *Het derde Hampshire-onderzoek: 1999*

In 1999 werden alle eerder verkregen gegevens met betrekking tot onderzoek dat werd uitgevoerd door de Down Syndrome Educational Trust in samenwerking met de Universiteit van Portsmouth uit o.a. Hampshire over een periode van vijftien jaar geactualiseerd en bijeengebracht tot één groot vergelijkend onderzoek. Het doel was de vergelijking van de resultaten van verschillendsoortige plaatsingen in de onderwijsomgeving.

Daartoe waren echter nog meer gegevens nodig. Zo namen in datzelfde jaar nog weer 46 gezinnen uit Hampshire met kinderen met Downsyndroom in de tienerleeftijd (van 11 tot 20 jaar)

deel aan een volgend onderzoek op het gebied van de schoolse vaardigheden [7]. Achtentwintig (61 procent) van de tieners ontvingen hun onderwijs in speciale scholen (waarvan 24 in scholen voor ZML en 4 in scholen voor MLK) en 18 (39 procent) in plaatselijke scholen voor regulier voortgezet onderwijs.

De schoolse vaardigheden van de tieners uit 1999 bij lezen, schrijven en rekenen waren significant toegenomen in vergelijking met de prestaties van de tieners van 1986 (hiervoor het eerste Hampshire-onderzoek genoemd).

Daarbij bleken de tieners in het reguliere onderwijs ver voorop te lopen. (Eerder werd al genoemd dat de kinderen die in 1999 op speciale scholen zaten ten opzichte van de tieners van 1986 alleen maar significant vooruit gegaan waren bij schrijven en rekenen en dus niet bij lezen.)

De tieners die in 1999 op reguliere scholen zaten waren significant voor op de tieners uit 1999 (en 1986) op de speciale scholen bij lezen, schrijven, rekenen en algemene kennis. Op de Vineland-schaal voor lezen en schrijven lagen de reguliere tieners van 1999 3 jaar en 4 maanden voor (de gemiddelde scores bedragen 9 jaar en 1 maand in vergelijking met 5 jaar en 9 maanden).

Het is echter wel heel belangrijk er hier op te wijzen dat in ieder geval de kinderen uit de regulier-onderwijs-groep waarschijnlijk zelfs vanaf heel jong een intensieve early intervention-begeleiding hebben gehad vanuit de universiteit van Portsmouth (en in dat kader mogelijk ook al deel hebben uitgemaakt van wat hiervoor het tweede Hampshire-onderzoek is genoemd). De wijze van aanpak daarvan is uitvoerig beschreven [o. a. in 16].

### Ontwikkelingen in Nederland

Met name het werk van Pieterse en Buckley in de vorm van artikelen, boeken en op video, maakte dusdanig diepe indruk op de auteur van deze bijdrage zowel als diens vrouw, dat zij – als (toen nog) totale outsiders en hoogstwaarschijnlijk als eersten in Nederland – de betreffende methode bij hun eigen kind gingen toepassen. En met succes! Dat was voorafgaand aan en in het prille begin van de SDS.

Om ook in ons land meer informatie boven water te krijgen over het leren lezen van kinderen met Downsyndroom en de inmiddels vergaarde kennis op dat gebied te helpen verspreiden nam de piepjonge SDS het initiatief om op 13 januari 1989 de studiedag 'Taalontwikkeling en leren lezen bij kinderen met een ontwikkelingsachterstand' te organiseren. Daartoe verzekerde zij zich van de samenwerking met de Vakgroep Orthopedagogiek van de Rijksuniversiteit Leiden. Sprekers kregen te voren de 'opdracht' het vooral te hebben over wetenschappelijke onderbouwing van en concrete ervaringen met door hen besproken methode.

In die zin was de volgende uitspraak van de auteur van het ook nu nog zo populaire 'Lezen moet je doen', De Wit,

## Advies aan alle ouders

*Zet alles in het werk om kinderen met Downsyndroom vroegtijdig (bijv. vanaf een jaar of 3) te leren lezen. Laat uw eerste keus daarbij een globaal-methode zijn. Betrek de hulp-verleners om het kind heen, zoals de early intervention-begeleiders van de PPG, de logopedist, de opvang op het dagverblijf, etc., bij dat vroegtijdig leren lezen. Zorg dat overal dezelfde methode gebruikt wordt.*

voor een tot de rand gevulde zaal opmerkelijk: 'Het kan mij niet schelen of de kinderen leren lezen'. Overigens was de belangstelling voor deze studiedag dermate groot, met name van professionele zijde, dat met hetzelfde gemak een driemaal zo grote zaal (nu met ca. 150 personen) gevuld had kunnen worden!

Professor dr. J. Rispens van de genoemde vakgroep (toen nog) zette zich daarna aan de taak de teksten van de lezingen zo te redigeren dat het geheel te zijner tijd in boekvorm zou kunnen worden gepubliceerd. Helaas is het daar om voor de SDS onduidelijke redenen nooit van gekomen.

Naar aanleiding van het succes van 'Leiden', maar ook vanwege het uitblijven van 'Proceedings' daarvan, organiseerde de SDS, ditmaal in samenwerking met de European Down's Syndrome Association (EDSA), op zaterdag 15 februari 1992 in Utrecht het symposium 'Learning reading and writing', met zeven buitenlandse sprekers, echte 'kopstukken' op hun gebied van over de grens en twee Nederlandse sprekers.

Ook nu weer kregen de sprekers de 'opdracht' het vooral te hebben over wetenschappelijke onderbouwing van en concrete ervaringen met de door hen besproken methode. Deze keer nam de SDS het uitbrengen van de teksten van de lezingen wel zelf in handen met als resultaat de bundel 'Kinderen met Down's syndroom leren lezen en schrijven', compleet met de hele forumdiscussie na afloop van de presentaties [17]. Wie in deze 'proceedings' bladert, stuit onvermijdelijk weer op de grote nadruk op het vroegtijdig leren lezen met behulp van globaalwoorden, met name in het buitenland. Daarbij moet worden bedacht dat in die dagen in ons land door de vele critici vaak werd gesteld dat aanvankelijk lezen op basis van globaalwoor-

den misschien alleen maar voor de hand ligt in de Engelse taal. Immers, het Engels kent een veel minder consequente letter-klank-koppeling dan het Nederlands. Als gevolg daarvan zou onze eigen taal als het ware voorbestemd zijn voor een meer analytische aanpak, waarbij eerst alle letters worden aangeleerd.

In de eerste plaats gaan de bedoelde personen daarbij echter voorbij aan het feit, dat de 'early reading movement' zich niet beperkte tot de Engelse taal, maar zich ook bediende van talen als, Spaans, Italiaans, Zweeds, etc., waarvan in ieder geval de eerste twee juist een zeer veel consequentere letter-klankkoppeling kennen dan het Nederlands. In de tweede plaats lijkt het niet waarschijnlijk, dat het leren lezen van Nederlandse globaalwoorden door een Nederlands kind moeilijker is dan Engelse woorden voor een Engels kind in een vergelijkbaar stadium van zijn of haar ontwikkeling.

Daarna maakt echter de consequentere letter-klank-koppeling van onze taal de analyse van de globaal aangeleerde woorden en uiteindelijk het spelend lezen alleen maar eenvoudiger. Het is dus geen argument tegen de globale benadering, maar een voordeel in de praktijk van het leren lezen, bij welke methode dan ook. Ter zake van de bijdrage over 'Lezen moet je doen' valt meteen weer op, dat iedere vorm van wetenschappelijke of casuïstische onderbouwing ontbreekt voor het eerst inoefenen van alle afzonderlijke letters, zonder enige functionaliteit van die exercitie en met behulp van z.g. 'klankgebaren', om langs die weg in de praktijk pas veel later tot het aanleren van de elementaire leeshandeling te komen. Waar de voorgaande tekst zich toch slechts met moeite anders laat lezen dan als een pleidooi voor intensief leesonderwijs, al vanaf zeer jonge leeftijd en met behulp van een globaalmethode is het in Nederland met name vanwege de volgende twee punten toch anders gegaan:

1. Het Nederlandse onderwijs – met name dat aan kinderen met een verstandelijke belemmering – is van oudsher gekenmerkt door een sterk 'leerlinggerichte', dat wil zeggen kindvolgende houding: afwachten 'tot het kind eraan toe is'. Daarbij is dat laatste uitermate dubieus. Immers, wanneer is een kind met Downsyndroom aan lezen toe? Gebruiken we daar wel goede criteria voor? Kennen we überhaupt wel zulke criteria?

Met name de laatste twee hiervoor beschreven onderzoeken hebben hopelijk duidelijk gemaakt dat bij dat wachten op het kind met Downsyndroom veel mogelijkheden worden gemist. Wat hier gezegd wordt over het onderwijs geldt onverminderd voor het voortraject daarvan, de pedagogische hulpverlening aan gezinnen met een kind met een verstandelijke belemmering, terwijl juist daarbinnen, met name bij PGG en logopedie, al een duidelijk begin had kunnen worden gemaakt met vroegtijdig lezen.

Vroegtijdig lezen vanuit een early intervention-benadering is echter vanuit de hulpverlening maar zeer mondjesmaat aangemoedigd en toegepast, ondanks het feit dat de daarvoor benodigde methodieken al vanaf 1989 via de SDS in het Nederlands beschikbaar waren [16 en 18] en op aanzienlijke schaal via veel goed bezochte SDS-themadagen aan met name ouders zijn uitgelegd.

2. Waar uiteindelijk vanaf pakweg het midden van de jaren tachtig bij onze doelgroep op steeds meer plaatsen in de wereld juist bij kinderen met Downsyndroom gewerkt werd met globaalmethoden, is in ons land door het speciaal onderwijs juist vooral de strikt analytische methode 'Lezen moet je doen' gebruikt.

Welk van de beide hiervoor genoemde punten het meeste invloed heeft gehad, is niet zo maar te zeggen. Het is zeer waarschijnlijk dat zij beide zeer belangrijk zijn geweest. Een feit is, dat een aantal individuele, Nederlandse ouders zich al vele jaren geleden genoodzaakt heeft gezien in hoge mate dan maar zelf hun kinderen met Downsyndroom te leren lezen, velen daarvan al op heel jonge leeftijd.

Daarbij werden met name de ouders van die laatsten geïnspireerd door het werk van de Stichting Down's Syndroom vanaf 1988. Dat heeft ook in ons taalgebied geleid tot een aantal 'succes-story's' – o. a. van Peetje [o.a. 19], David [o.a. 20], Andrea [o.a. 21], Melline [o.a. 22], Olaf [o.a. dit nummer], Michelle [o.a. dit nummer], e.a. – die gepubliceerd zijn in bladen als dit en andere media.

Kenmerkend voor deze voorbeelden was dat ze allemaal vroeg konden lezen, dat wil zeggen in de praktijk vroeg genoeg om mee te kunnen doen met het onderwijs in de middenbouw van hun reguliere basisscholen. Alleen bij Peetje was er in haar tijd nog sprake van een min of meer 'klassieke lees-

methode' in het kader van de korte 'omweg' via een school voor MLK die zij gemaakt heeft.

Critici hebben vaak gesteld dat het hier om relatief uitzonderlijk begaafde kinderen met Downsyndroom ging. In ieder geval in een aantal gevallen is dat zeer beslist niet waar. Met name bij Peetje is met vijf jaar [19] en bij David met drie jaar [20] een IQ van rond de 50 bepaald, in de visie van toen onvoldoende om met succes te leren lezen. Toch is bij deze positieve voorbeelden wel weer een waarschuwing op zijn plaats. De resultaten van de hiervoor met name genoemde kinderen kunnen uiteraard niet zo maar worden veralgemeniseerd tot hele cohorten. Immers, het is niet bekend hoeveel ouders, leerkrachten of wie dan ook in Nederland met hun kinderen begonnen zijn met dit vroegtijdig lezen, zonder dat ze daarbij tot lezen kwamen. Voor de ouders die dat niet gelukt is, mag daarbij echter wel worden opgemerkt dat zij dat in verband met de bovengenoemde visie op onderwijs aan leerlingen met een verstandelijke belemmering vaak in een uitermate vijandig klimaat hebben moeten doen. Dat zal de resultaten niet hebben bevorderd.

### Discussie

Al het voorgaande overwegende ontstaat het volgende beeld:

1. Wanneer kinderen met Downsyndroom zonder specifieke voorbereiding, zeg maar zonder nadrukkelijke early intervention, op een school voor ZML of het equivalent daarvan worden geplaatst, leert slechts een klein deel daarvan lezen, de meesten daarvan pas als tiener. Dit kan worden afgeleid uit de resultaten van het eerste Hampshire-onderzoek en van de meting van de leesvaardigheden op de Van Lieflandschool voor ZML in Groningen. (Zie deze Update blz. 11)
2. Krijgen kinderen met Downsyndroom daarentegen wel een intensieve begeleiding, dan lijkt een veel hoger percentage tot lezen te komen. Dat kan worden afgeleid uit het onderzoek uit Oregon.
3. Gaat het daarbij om een intensieve early intervention-begeleiding, en wordt daarbij een globaalmethode gebruikt, dan blijkt een hoog percentage daarvan te kunnen leren lezen en dat vaak al op dusdanig jonge leeftijd dat het al kunnen lezen helpt bij hun integratie in het reguliere basisonderwijs. Sterke argumentatie hiervoor komt uit de overige onderzoeken, t. w. het on-

derzoek uit Sydney en het tweede en derde Hampshire-onderzoek.

4. Voor het gebruik van de methodes 'Lezen moet je doen' en 'Zeggen wat je ziet' kon geen enkele onderbouwing gevonden worden, wetenschappelijk noch casuïstisch. Als ergens positieve ervaringen gerapporteerd hadden kunnen worden is dat vanuit het Nederlandse ZML-onderwijs, waar beide methoden zo bijzonder populair zijn en van waaruit ze ook volop via ambulante begeleiding op reguliere scholen worden ingezet (met het grote risico op de manier 'ZML-eilandjes' te vormen binnen de betreffende scholen, met alle nadelen van dien).

### Struikelblok

Het voorgaande heeft grote consequenties voor ouders van (jonge) kinderen met Downsyndroom en dan in de eerste plaats voor diegenen die kiezen voor regulier onderwijs. Zij dienen te beseffen dat nog altijd een groot aantal kinderen met Downsyndroom op reguliere scholen nooit in groep 3 terecht komt. Fekkes et al. [23] concluderen op basis van een groot onderzoek dat in 1995 al bijna de helft van de kinderen van 4-9 jaar aanvankelijk naar een reguliere school ging. Hij geeft verder aan dat meisjes vaker naar reguliere scholen gaan dan jongens. Met toenemende leeftijd neemt het percentage echter heel snel af, met name bij de jongens.

De overgang naar groep 3 'als het echte leren begint' blijkt in de praktijk een enorm struikelblok. Veel scholen kunnen zich niet voorstellen dat de kleuter met Downsyndroom iets aan het onderwijs in groep 3 zou kunnen hebben. Dat is vaak de (hoofd)reden van de weigering van scholen om de leerling met Downsyndroom verder 'mee te nemen', zoals ouders die te horen krijgen. Marian de Graaf wijdde daar in dit blad eerder een uitgebreide beschouwing aan onder de titel 'Schipbreuk op de drempel van groep 3?' [24].

Het moge duidelijk zijn dat een verwijzing van een leerling met Downsyndroom naar het speciaal onderwijs die is ingegeven door de vrees dat men het betreffende kind in een reguliere groep 3 niet zal kunnen leren lezen des te minder steek houdt, naarmate de leerling met Downsyndroom beter blijkt te kunnen lezen in de tijd die voorafgaat aan die overgang. Sterker nog: het is de dagelijkse ervaring van de SDS dat veel kinderen die de over-

stap naar een reguliere groep 3 wel mochten maken, die overstap voor een groot deel danken aan het feit dat ze op dat moment al enigszins konden lezen. Sommigen waren daarbij zelfs enige tijd voor op hun reguliere klasgenoten.

### Taal/spraakontwikkeling

Dan is er nog een heel andere – en niet minder belangrijke – reden om het vroegtijdig leren lezen van kinderen met Downsyndroom maximaal te stimuleren, ongeacht het type onderwijs dat het kind krijgt. Er zijn namelijk steeds sterker wordende aanwijzingen dat gevisualiseerde taal een belangrijke ondersteuning is voor de taal-/spraakontwikkeling van kinderen met Downsyndroom [16]. Het achterblijven daarvan is voor menig kind met de genoemde conditie uiteindelijk de grootste handicap. Door pas laat of in het geheel niet leren te leren lezen wordt een belangrijke kans gemist om die handicap te verkleinen.

Uit dit alles volgt voor ouders een nadrukkelijk advies alles in het werk te stellen om hun kinderen met Downsyndroom vroegtijdig te leren lezen. Daarbij dringt zich wel heel sterk een globaal methode op als de beste manier om dat te doen. Maar het 'doen' als zodanig is misschien nog wel belangrijker dan de methode. Met 'alles in het werk stellen' bedoelen we ook dat die ouders de hulpverleners om hun kind heen, zoals de early intervention-begeleiders van de PPG, de logopedist, de opvang op het dagverblijf, etc., allemaal motiveren om mee te helpen.

Voor alle schooltypen volgt uit het voorgaande het advies om zoveel mogelijk gebruik te maken van globaal methoden ter voorbereiding op de eigen leesmethoden die de betreffende school bij alle leerlingen gebruikt.

### Het systeem

Vormen al deze conclusies en aanbevelingen nu met elkaar 'harde kritiek' op het speciaal onderwijs, met name het onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen? Maar zeer ten dele! En waar het al als kritiek opgevat kan worden, betreft het veel meer het systeem dan de afzonderlijke scholen voor ZML. Een paar punten ter verduidelijking:

1. Scholen voor ZML moeten voortbouwen op wat kinderen al kunnen op het moment dat ze daar binnenkomen. In de huidige situatie is op dat moment het tijdstip voor 'vroegtijdig leren lezen' meestal al lang voorbij.
2. Voor wat betreft de kant van de professionals valt met name het 'vroegtijdig leren lezen' dus veel meer in het werkveld van PPG en logopedie.
3. Eenmaal op het ZML-onderwijs blijft daar - als gevolg van de clustering van moeilijk lerende kinderen met al hun problemen - in de praktijk in vergelijking met regulier basisonderwijs echter maar weinig – te weinig? – tijd over voor lees-, schrijf- en rekenonderwijs.
4. Scholen voor ZML – en meer nog hun 'kennispunt', het Seminarium voor Orthopedagogiek in Utrecht – zijn natuurlijk wel zelf verantwoordelijk voor de keuze van een methode. Het ware goed wanneer zij nog eens terdege zouden nagaan of daar – in het belang van de betrokken kinderen – wel gewerkt wordt op basis van de best onderbouwde methodiek.
5. De opvattingen van het Seminarium voor Orthopedagogiek met betrekking tot leesonderwijs hebben een sterke uitstraling in de richting van het reguliere basisonderwijs, met name al in de leerjaren waar 'vroegtijdig lezen' aan de orde zou kunnen zijn. Die loopt voor een belangrijk deel via de 'steunpuntscholen', maar ook via de ambulante begeleiders vanuit scholen voor ZML. Vanuit dat Seminarium zou, juist vanwege haar invloed, eveneens een kritische instelling ten opzichte van de gebruikte methoden mogen worden verwacht. Daarnaast wordt 'Lezen moet je doen' als 'speciaal leesonderwijs voor Down-kinderen' als enige concrete methode genoemd in een officiële voorlichtingsvideo vanuit het Project Management Primair Onderwijs van het Ministerie van OW&C [25]. Zijn er dan toch ervaringen die de uitzonderingspositie van juist die methode rechtvaardigen?

### Literatuuropgave

- [01] Koolhaas, G. (1993), 'Ik heb haar maar weer helemaal naar huis gehaald', Down+Up, nr. 22, blzn. 15-18
- [02] Buckley, S. (1985), 'Attaining Basic Educational Skills: Reading, Writing and Number' in: Lane, D. en Stratford, B., red., 'Current approaches to Down's syndrome', Holt, Rinehart and Winston, London, Engeland, ISBN: 0-03-910610-1, blzn. 315-343
- [03] Rispens, J. (1988), persoonlijke mededeling
- [04] Graaf, G. W. de (1996), 'Mijn kind gaat naar de gewone school, ACCO Amersfoort, Leuven, ISBN: 90-334-3534-9, 180 blzn.
- [05] Buckley, S. en Sacks, B. (1987), 'The adolescent with Down's syndrome', Portsmouth Polytechnic, 165 blzn.
- [06] Graaf, E.A.B. de (1993), 'Tieners met Down's syndroom; wat mogen we verwachten?', Update nr. 2 (binnenin Down+Up nr. 22), blzn. 1-6
- [07] Buckley, S. (2000), 'Onderwijs aan kinderen met Downsyndroom: een overzicht van onderwijskundige voorzieningen en resultaten in het Verenigd Koninkrijk', Update 52 (binnenin 'Down+Up' nr. 52), blz. 1-10
- [08] Rynders, J. E. (1995), 'Supporting the educational development and progress of persons with Down syndrome: Discussion' in: Anoniem (1995), 'Caring for individuals with Down syndrome and their families', Report of the Third Ross Round Table on Critical Issues in Family Medicine, Ross Products Division, Columbus, Ohio
- [09] Fredericks, H.D. (1990), 'Education from childhood through adolescence' in: Pueschel, S. M., 'A Parent's Guide to Down Syndrome: Toward a Brighter Future', Paul Brookes Publishing Company, Baltimore, Md. V. S.
- [10] Fredericks, H.D. (2001), persoonlijke mededeling
- [11] Nolten, C. Z. (1990), persoonlijke mededeling
- [12] Pieterse, M. en Center, Y. (1984), 'The Integration of Eight Down's Syndrome Children into Regular Schools', Australia and New Zealand Journal of Developmental Disabilities, vol. 10, nr. 1, blzn. 11-20
- [13] Graaf, E.A.B. de (1988), 'Down's syndroom: van ongeneeslijke geestelijke handicap naar ontwikkelingsachterstand die verkleind kan worden; meerjarig actieplan voor de begeleiding van kinderen met Down's syndroom, ten behoeve van het ministerie van WVC, Stichting Down's Syndroom, Wanneperveen
- [14] Anoniem (1988), video TROS-programma 'Jongbloed en Joosten', 10 mei 1988
- [15] Buckley, S. (1985), 'Teaching parents to teach reading to teach language - a project with Down's syndrome children and their parents' in: Wolfendale, S. en Topping, K., 'Parental involvement in children's



# AVI-niveau-indeling van leesboeken

reading', Croom Helm

- [16] Bird, G. en Buckley, S. (1997), 'Onderwijskundige behoeften van kinderen met Down syndroom', V&V Producties, Amersfoort, ISBN: 90 75704 127, 128 blzn.
- [17] Graaf, E.A.B. de (1992), 'Kinderen met Down's syndroom leren lezen en schrijven', Stichting Down's Syndroom, Wanneperveen, 95 blzn.
- [18] Pieterse, M. e.a. (1997), 'Kleine Stapjes: een early intervention programma voor kinderen met ontwikkelingsachterstand: supplement schoolse vaardigheden' (Nederlandse bewerking van E.A.B. de Graaf), Stichting Down's Syndroom, Wanneperveen, 150 blzn.
- [19] Engels-Geurts, N. (1993), 'Peetje: een geslaagde integratie, mede dankzij de methode van prof. Feuerstein' in: Feuerstein, R., Rand, Y. en Rynders, J.E. (1993), 'Laat me niet zoals ik ben; een baanbrekende methode om de cognitieve en sociale ontwikkeling te stimuleren', Lemniscaat bv, Rotterdam, ISBN: 90-6069-886-X, blzn. 259-296
- [20] Graaf, E. de en De Graaf-Posthumus, M. (1996), 'Vroegtijdig leren lezen om te leren praten' in: Graaf, E. de en De Graaf-Posthumus, M., 'Early intervention; gewoon een alerte manier van opvoeden', V&V Producties, Amersfoort, ISBN: 90 75704 10 0, blzn. 129-136
- [21] Halder-Pijnacker, C. (1992), 'Ouders op zichzelf; de visie van een moeder', Down+Up, nr. 17, blzn. 5-6
- [22] Naus-Mooi, TH. (1998), 'Hoera (wat) een kind!', Down+Up, nr. 53, blzn. 24-26
- [23] Fekkes, M., Verrips, E. H. en Hirsing, R.A. (1998), 'A nation-wide study into health-related quality of life (HRQOL) in children with Down syndrome' in: Graaf, E.A.B. de, Vermeer, A., Heymans, H.S.A. en Schuurman, M.I.M., 'Down syndro me behind the dykes', VU University Press, Amsterdam, ISBN: 90 5383 610-1, blzn. 67-74
- [24] Graaf-Posthumus, M. de (1997), 'Schipbreuk op de drempel van groep 3?', Down+Up, nr. 38, blzn. 27-32
- [25] Anoniem (1999), 'Een kind als (g)een ander', video, Project Management Primair Onderwijs van het Ministerie van OW&C

## • Erik de Graaf

*De veel gebruikte term AVI is de afkorting van Analyse van Individualiseringsvormen. Het ging daarbij aanvankelijk om een schoolorganisatorisch hulpmiddel voor individualisering. Het is een concept van het Katholiek Pedagogisch Centrum (KPC) in Den Bosch. Intussen is de betekenis ervan veel breder geworden. In opdracht van uitgevers beoordeelt de KPC Groep hun boeken onder andere op AVI-niveau. Dit betreft uitsluitend een indeling naar de technische moeilijkheidsgraad van boeken.*

*De negen AVI-niveaus zijn speciaal voor het technisch lezen gecreëerd, vier niveaus voor het aanvankelijk en vijf voor het voortgezet technisch lezen. Die negen AVI-niveaus worden enerzijds gebruikt om leesboeken en teksten in te delen naar moeilijkheidsgraad. Anderzijds worden ook de prestaties op technisch lezen van de kinderen ingedeeld naar deze negen niveaus.*

### Technisch lezen

*Wanneer een leerling op een bepaald AVI-niveau is ingedeeld dan wordt daarmee aangegeven dat die leerling – in technisch opzicht – leesstof van een bepaalde moeilijkheidsgraad aankan. Op deze manier kan een leerkracht snel en eenvoudig te weten komen hoe goed de leerlingen technisch lezen en kan de leerkracht vervolgens de leerlingen die stof laten lezen die afgestemd is op hun niveau van technisch lezen. De negen AVI-niveaus onderscheiden zich van elkaar op woord-, zins- en tekstkenmerken en de leesindex A van Brouwer (1963). Bij de eerste vier AVI-niveaus bepalen de specifieke woord- en zinskenmerken het niveau. AVI-niveau 1 betreft teksten met uitsluitend eenvoudige eenlettergrepige woorden. Pas in niveau 4 komen teksten voor met drie- of meerlettergrepige woorden. De niveaus 5 tot en met 9 worden volledig bepaald door Leesindex A.*

### Leesindex-A

*Deze index is gebaseerd op een formule waarin de woordlengte (gemiddelde aantal lettergrepen per woord) en de zinslengte (gemiddelde aantal woorden per zin) van de tekst zijn opgenomen. Hoe hoger het gemiddelde aantal lettergrepen per woord is en/of hoe hoger het gemiddelde aantal woorden per zin, des te moeilijker de tekst is. De formule is zodanig geconstrueerd dat een lagere waarde van de index wijst op een moeilijkere tekst.*

*Leesindex A = 195 - (2/3) x WL - 2 x ZL*  
waarbij:  
*WL = 100 \* aantal lettergrepen / aantal woorden*  
*ZL = aantal woorden / aantal zinnen*

### Vuistregels:

- 1. Een gemiddelde lezer zit aan het eind van groep 3 in AVI-3.*
- 2. Een gemiddelde leerling gaat per leerjaar 3 AVI-niveaus vooruit. Op die manier wordt aan het einde van groep 5 AVI-9 bereikt.*

*Voor meer informatie over AVI-niveaus leze men [2].*

### Literatuuropgave

- [1] <http://www.kpcgroep.nl/kennisOnline/artikelen/index.asp?ArticleID=385&SubjectID=42&ThemeID=0&>
- [2] Visser, J. (1997), 'Lezen op AVI-niveau; de schlaing normering en validering van de nieuwe AVI-toetskaarten', proefschrift, KPC Groep, Den Bosch

# De AVI-niveaus

## AVI-Niveau 1

Tekstkenmerken:

- korte zinnen, één zin per regel;
- samengestelde zinnen over twee regels verdeeld, komen voor (voor leesindex geteld als twee zinnen);
- hoofdletters kunnen voorkomen;
- leesindex A: > 100.

Woordtypen:

- éénlettergrepige woorden:
- medeklinker-klinker: zo, pa;
- klinker-medeklinker: ik, om;
- medeklinker-klinker-medeklinker: naam, roos;
- éénlettergrepige woorden met één medeklinkercombinatie kunnen voorkomen.

## AVI-Niveau 2

Tekstkenmerken:

- hoofdletters kunnen voorkomen;
- korte zinnen, één zin per regel;
- samengestelde zinnen worden nog per zin over twee regels verdeeld (voor de leesindex geteld als twee zinnen);
- leesindex A: > 100

Woordtypen (uitbreiding):

- éénlettergrepige woorden:
- eindigend op dt, ng of nk: houdt, bang, zink;
- twee medeklinkers voor en/of achteraan het woord: stoel, pats, stelt;
- drie medeklinkers voor of achteraan het woord: straal, kampt;
- tweelettergrepige of samengestelde woorden zonder spellingsmoeilijkheden: voetbal, mamma;
- verkleinwoorden: huisje.

## AVI-Niveau 3

Tekstkenmerken:

- korte zinnen kunnen betekenisvol zijn afgebroken en doorlopen op de volgende regel;
- de nieuwe zin begint nog wel op een nieuwe regel;
- leesindex A: > 100.

Woordtypen (uitbreiding):

- alle typen éénlettergrepige woorden;
- alle typen tweelettergrepige woorden;
- drie- en meerlettergrepige woorden zonder spellingsmoeilijkheden.

## AVI-niveau 4

Tekstkenmerken:

- zinnen kunnen, betekenisvol afgebroken, doorlopen op de volgende regel;
- een gesproken zin begint nog steeds op een nieuwe regel;
- leesindex A: > 100.

Woordtypen (uitbreiding):

- alle typen drie- en meerlettergrepige woorden;
- leenwoorden zonder lastige, afwijkende teken-klankcombinaties: portemonnee, diskette.

## AVI-niveau 5 (vanaf dit niveau zijn alleen tekstkenmerken bepalend)

Tekstkenmerken:

- leesindex A: 99-94;
- gemiddelde zinslengte: 7 woorden (6-8 woorden);
- gemiddelde woordlengte: 127 lettergrepen (123-130).

## AVI-niveau 6

Tekstkenmerken:

- leesindex: A 93-89;
- gemiddelde zinslengte: 8 woorden (7-9 woorden);
- gemiddelde woordlengte: 132 lettergrepen (129-135).

## AVI-niveau 7

Tekstkenmerken:

- leesindex A: 88-84;
- gemiddelde zinslengte: 9 woorden (8-10);
- gemiddelde woordlengte: 136 lettergrepen (134-139).

## AVI-niveau 8

Tekstkenmerken:

- leesindex A: 83-79;
- gemiddelde zinslengte: 10 woorden (9-11);
- gemiddelde woordlengte: 141 lettergrepen (138-144).

## AVI-niveau 9

Tekstkenmerken:

- leesindex A: 78-74;
- gemiddelde zinslengte: 11 woorden (10-12);
- gemiddelde woordlengte: 146 lettergrepen (143-148).

# Zo lezen ze op het ZML in Groningen

• Erik de Graaf <sup>1)</sup>

Een uiterst prijzenswaardig initiatief uit het uiterste Noorden: in juni 2000 heeft dochter Kelly, (Pabo-student) van de ook buiten Groningen bekende ambulante begeleidster Janneke Waalkens op haar moeders verzoek een belangrijk onderzoek gedaan. Zij ging na of er een samenhang bestond tussen het IQ en het AVI-niveau (zie de bladzijde hiernaast) van de leerlingen op de Van Lieflandschool voor ZML. Het is de bedoeling het onderzoek in de komende jaren te herhalen. Waarschijnlijk worden de resultaten dit jaar nog uitgebreid met de gegevens uit toetsen met betrekking tot begrijpend lezen. We zouden wensen dat veel meer scholen voor ZML zichzelf op die manier zouden presenteren. Dat zou heel veel onduidelijkheid wegnemen.

Alle leerlingen van de Van Lieflandschool, op dat moment 247, zijn betrokken bij het onderzoek. Hun leeftijd liep uiteen van 4-20 jaar. Het leesniveau is bepaald met de z. g. HCO-test, waarbij de proefleider na één minuut lezen een AVI-niveau aan kan geven. De leerlingen werden ingedeeld in twee groepen kinderen: een groep waarvan geen IQ bekend was en een groep waarvan dat wel zo was. Daarnaast is er ook een onderverdeling gemaakt in een groep kinderen met Downsyndroom en een groep met een andere verstandelijke handicap, evenals een uitsplitsing naar leeftijd.

Het AVI-leesniveau van alle leerlingen in de basisschoolleeftijd (6 t/m 13 jaar) bleek als volgt verdeeld:

## Alle 247 leerlingen van 6 t/m 13 jaar

AVI-niveau	percentage	hoeveel % leest? (cumulatieve totalen bij betr. niveau)
geen	57,5	
AVI-1	15,0	
AVI-2	5,2	27,5
AVI-3	5,2	22,3
AVI-4	3,3	17,1
AVI-5	4,6	13,8
AVI-6	3,9	9,2
AVI-7	1,3	5,3
AVI-8	0,7	4,0
AVI-9	3,3	3,3

Uit de bovenstaande tabel blijkt 27,5 procent van de bevolking van 6 t/m 13 jaar van de Van Lieflandschool te 'lezen' wanneer AVI-2-niveau daarvoor als maatstaf wordt genomen.

Wordt uitgegaan van AVI-3 dan kan 22,3 procent van deze leeftijdscategorie op de betreffende school lezen, etc., etc.

Wanneer alle leerlingen (leeftijden 4 t/m 20 jaar) in de beschouwing werden betrokken bleek dat 32,4 procent van de totale bevolking van de Van Lieflandschool kan 'lezen' wanneer AVI-2-niveau daarvoor als maatstaf wordt genomen. Wordt hierbij ook weer uitgegaan van AVI-3 dan kan 26,3 procent van alle leerlingen op de betreffende school lezen.

## Leerlingen met Downsyndroom

Ten tijde van het onderzoek hadden 31 leerlingen op de Van Lieflandschool Downsyndroom (12,6 procent). Hun leeftijd varieerde van 7 t/m 19 jaar. In het onderzoek lijkt het of het leesniveau van de leerlingen met Downsyndroom in de groep van 6 t/m 13-jarigen (de basisschoolleeftijd) beduidend lager is dan bij de daarmee vergelijkbare leeftijdsgroep bestaande uit kinderen met een verstandelijke handicap met een andersoortige oorzaak. Zowel bij het AVI-2 als -3-niveau scheelt dit 9 procent. Daar zit echter een dikke 'maar' aan. De gebruikte test meet eerst en vooral leessnelheid. Het is zeer wel denkbaar dat kinderen met Downsyndroom als gevolg van hun traagheid relatief laag scoorden, terwijl ze in feite toch wel degelijk lezen. Zo is het voorstelbaar dat de categorie leerlingen met Downsyndroom hoger had gescoord wanneer een ander criterium was gehanteerd.

Wanneer de 31 kinderen met Down-

syndroom in het onderzoek apart worden bekeken ontstaat dit beeld:

## Alle 31 leerlingen met Downsyndroom van 7 t/m 19 jaar

AVI-niveau	percentage	hoeveel % leest? (cumulatieve totalen bij betr. niveau)
geen	71,0	100,1
AVI-1	6,5	29,1
AVI-2	3,2	22,6
AVI-3	6,5	19,4
AVI-4	0,0	12,9
AVI-5	3,2	12,9
AVI-6	0,0	9,7
AVI-7	0,0	9,7
AVI-8	6,5	9,7
AVI-9	3,2	3,2

Uit deze tabel blijkt 22,6 procent (7 van de 31) van de leerlingen met Downsyndroom van 7 t/m 19 jaar van de Van Lieflandschool te 'lezen' wanneer AVI-2-niveau daarvoor als maatstaf wordt genomen. Wordt uitgegaan van AVI-3 dan kan 19,4 procent van deze leerlingen lezen, etc., etc.

Het is echter niet alleen belangrijk of kinderen kunnen lezen en op welk niveau, maar ook op welke leeftijd ze dat AVI-niveau hebben. Daarover geven de beide onderstaande tabellen uitsluitel.

## Alle leerlingen met Downsyndroom van 7 t/m 19 jaar

AVI-niveau	kalenderleeftijd <sup>1)</sup> (aantallen)
geen	7(1), 8(3), 9(2), 10(1), 11(5), 12(2), 13(1), 14(1), 15(2), 16(2), 17(2) en 18(1)
AVI-1	12(2)
AVI-2	0
AVI-3	7(1) en 14(1)
AVI-4	0
AVI-5	12(1)
AVI-6	0
AVI-7	0
AVI-8	14(1) en 15(1)
AVI-9	13(1)

<sup>1)</sup> een leerling met kalenderleeftijd N heeft zijn Ne verjaardag al achter de rug.

<sup>2)</sup> hierbij zijn de leeftijden van de afzonderlijke kinderen gesteld op N+.

Min of meer hetzelfde op een iets andere manier gepresenteerd:

### **Alle leerlingen met Downsyndroom van 7 t/m 19 jaar**

kalenderleeftijd <sup>1)</sup>	AVI-niveaus (aantallen)
7	3(1), 0(1)
8	0(3)
9	0(2)
10	0
11	0(5)
12	0(2), 1(2), 5(1)
13	0(1), 2(1), 9(1)
14	0(1), 3(1), 8(1),
15	0(2), 8(1)
16	0(2)
17	0
18	0
19	0

<sup>1)</sup> een leerling met kalenderleeftijd N heeft zijn N<sup>e</sup> verjaardag al achter de rug.

Voorafgaand aan een nadere beschouwing van de bovenstaande gegevens moet worden opgemerkt, dat het beeld in werkelijkheid mogelijk gunstiger is dan het hier is gepresenteerd. Immers, wanneer een leerling op een leeftijd N leest op AVI-niveau X kan het zijn dat hij/zij datzelfde niveau al jaren heeft. Het zou bijvoorbeeld al op een leeftijd N-3 bereikt kunnen zijn.

### **IQ geeft GEEN juist beeld**

Eén van de vooralsnog voorzichtige conclusies van het Groningse onderzoek is dat een IQ-bepaling niet het juiste beeld van een leerling geeft en/of dat leerlingen met een laag IQ (met behulp van een systematische opbouw van het leerproces) wel degelijk tot lezen kunnen komen. De SDS onderschrijft die conclusie. In twee in het voorgaande artikel geciteerde onderzoeken werd dezelfde conclusie getrokken.

Een IQ is maar een heel beperkte maat en zou alleen al om die reden nooit gehanteerd mogen worden voor het al of niet toelaten van een kind op een bepaald schooltype. Ter illustratie: velen zouden verwachten dat kinderen uit de groep met een IQ van minder dan 51 niet zouden kunnen leren lezen. In het Groningse onderzoek bleek dat bij 29 van de 65 leerlingen echter wel degelijk het geval te zijn. Daarbij varieerden de bereikte niveaus van AVI-2 t/m AVI-9.

Zes van de 31 IQ's van de Groningse leerlingen met Downsyndroom zijn onbekend. De overige 25 variëren van 37-70. Het gemiddelde bedraagt 50. Helaas is niet bekend op welke leeftijd de betreffende IQ's werden bepaald. Dat is belangrijk omdat – zoals bekend – de IQ's van mensen met een verstandelijke belemmering, als gevolg van de definitie ervan, met de jaren gewoonlijk afnemen.

### **Hoe groot is het aantal lezers per cohort?**

Aan het eind van dit zo prijzenswaardige onderzoek blijven we zitten met twee grote vragen: hoe hoog is het percentage kinderen met Downsyndroom dat leert lezen per cohort (jaarklasse of jaargroep) en hoe ligt dat in de tijd?

Voor een meer generaliserende uitspraak over Downsyndroom als zodanig – op basis van cohorten – heeft het huidige onderzoek een aanzienlijke beperking. Immers, de hier genoemde gegevens slaan alleen op de leerlingen van de school zelf. Men speelt echter met de gedachte om ook de leerlingen op reguliere scholen die vanuit diezelfde Van Lieflandschool ambulante begeleid worden erbij te betrekken.

Als SDS hopen we van harte dat die uitbreiding van het onderzoek er inderdaad komt. Maar dan kunnen er nog altijd potentiële leerlingen met Downsyndroom door de Van Lieflandschool geweigerd zijn op basis van het argument 'te laag niveau'. Als SDS weten we met zekerheid dat er op verschillende plaatsen in het land kinderen met Downsyndroom niet op een school voor ZML worden toegelaten, omdat het ZML 'geen bodemoptie is'. Mede op basis van het voorgaande kan niet worden uitgesloten dat daar ook nog 'potentiële' lezers onder zitten.

### **Noot**

1) De auteur is Mevrouw Waalkens en haar dochter Kelly erkentelijk voor hun (aanvullende) gegevens en hun commentaar.

### **Literatuuropgave**

[1] Waalkens, J. (2001), 'Nieuwsbrief Ambulante Begeleiding', nummer 16, februari 2001.